

DACII ȘI BASTARNII*

de MIRCEA BABEȘ

Printre populațiile alogene, care, într-o epocă sau alta a istoriei României, au făcut aici popas, aceea menționată de izvoarele antice sub numele generic al *bastarnilor* este, oricine o poate constata, mai puțin cunoscută decât multe altele. Originea, cultura, istoria și moștenirea bastarnilor sînt probleme ce prezintă numeroase și dificile semne de întrebare pe care eforturile concentrate ale cercetărilor istorice și arheologice, ajutate — într-un viitor poate nu prea îndepărtat — de paleoantropologie, lingvistică etc., încearcă să le îndepărteze din cîmpul cunoașterii noastre.

Limitîndu-ne, în cadrul dat al acestei prezentări la a discuta, sub aspectele cele mai diferite, natura, evoluția și consecințele reciproce ale relațiilor dintre lumea autohtonă geto-dacică și bastarnii noi veniți, sîntem obligați să observăm, de la început, ~~totala insuficiență a informațiilor~~ pe care explorarea izvoarelor scrise narrative și epigrafice, fie ea și cea mai atentă, ni le poate pune la dispoziție. Aceste informații sînt, nu numai cantitativ, ci și calitativ, limitate; cu alte cuvinte, referindu-se exclusiv la evenimente din sfera politico-militară, ele nu îngăduie istoricului să reconstituie varietatea formelor în care s-au constituit raporturile daco-bastarne și, cu atît mai puțin, să ajungă la esența lor.

Neavînd însă dreptul de a neglija această categorie de izvoare, folosind chiar și informațiile indirecte, paralele, vom începe prin a ne închipui că apariția dinspre nord a bastarnilor va fi produs la primele triburi geto-dace înfrînte aceași reacție negativă, de rezistență sau fugă, pe care redactorul decretului olbian pentru Protogenes o constata — simultan probabil — la sciți, thisamați și saudarați, în fața alianței galato (citește bastarno) — scire¹.

* Acest studiu reprezintă o formă îmbunătățită a comunicării cu același titlu prezentată la *Conferința Națională de Arheologie de la Craiova*, decembrie 1969. Predat la redacție în mai 1970.

¹ Dittenberger, *Syll.*, I, ed. IV, p. 737 sub nr. 495. Pentru datarea la sfîrșitul sec.

Că și între daci și bastarni au avut loc lupte, cu rezultat adesea schimbător, o dovedește episodul regelui Oroles, a cărui relatare — datorată lui Pompeius Trogus — reprezintă singura informație scrisă directă privind relațiile dintre cele două populații. Dacă ar fi, așa cum sugerează mai recent și cu multe șanse de a avea dreptate Vladimir Iliescu, ca evenimentele legate de numele lui Oroles să aparțină, nu sfârșitului secolului al III-lea î.e.n., ci anilor ce au precedat acelor „incrementa Dacorum per Burobosten regem”², ar însemna — în plus — că aceste relații nu numai la început, dar nici mai târziu, după mai bine de un secol de conviețuire, nu au putut fi constant pașnice. Pe de altă parte, însă, există date care, deși sînt mai puțin directe, ne împiedică să afirmăm, opus celor constatate mai sus, că raporturile daco-bastarne au fost, în chip constant, dușmănoase, războinice. În opoziție cu momentul Oroles, alte două episoade din istoria ultimelor două secole ale erei vechi ni-i arată pe bastarni în aceeași tabără cu geto-dacii, uniți de interese momentane sau de conștiința pericolului, din ce în ce mai direct, pe care începuse a-l reprezenta expansiunea romană la Dunărea de jos. În acest fel poate fi interpretată menționarea geților lui Cloilios în legătură cu încercarea lui Perseu din anul 168 î.e.n., de a-i coaliza, de partea sa, pe „barbari”, inclusiv pe bastarni, contra romanilor³, ca și informația lui Dio Cassius, după care bastarnii, învingători ai lui Antonius Hybrida lângă Histria, veniseră de la nord de Dunăre cu scopul de a-i ajuta pe aliații nemulțumiți ai acestuia din Moesia, respectiv pe geți⁴.

Astfel se prezintă, în lumina izvoarelor scrise, cadrul discuției noastre privind raporturile dintre bastarni și daci pînă la Burebista. Re-

III î.e.n. și poate la începutul sec. II î.e.n. se pronunță și T. N. Knipovici, în *V.D.I.*, 2, 1966, p. 149. Identitatea galați = bastarni, propusă cu ani în urmă de către E. Sehmendorf (*Die Germanen in den Balkanländern bis zum Auftreten der Goten*, Leipzig, 1899, p. 4), are numeroși partizani dar și adversari. Mai recent se pronunță contra prof. D. M. Pippidi, în valoroasele *Contribuții la istoria veche a României*, ed. II, 1967, p. 39 și 273—274. În general, adversarii acestei identificări trec cu vederea faptul că în sec. III—II î.e.n., cînd s-au produs numeroase confuzii între galați (celți) și bastarni, noțiunea etnografică de *germani* nu apăruse încă, iar pentru populațiile nordului Europei geografii sau istoricii vremii nu cunoșteau decît alternativa celți — sciți. Cum sciții erau familieri oblienilor, este ușor de înțeles de ce lăpădă i-a numit pe bastarni galați.

² Vl. Iliescu, *Rubobostes oder Burobostes? Zu Trog. Pomp. Prol. XXXII*, în *Studii clasice*, X, 1968, p. 115—122, idem, *Wann lebte König Oroles. Zu Justin XXXII*, 3, 16, în *Anal. Univ. Buc. Limbi clasice*, XIX, 1970, p. 9—15. Pentru poziția opusă vezi C. Daicoviciu, *Rubobostes — Burebistas?*, în *AMN*, VI, Cluj, 1969, p. 459—463.

³ Appian, *Ist. rom.*, IX, 18, 1—2; cf. V. Pârvan, *Getica*, 1926, p. 69—71 și *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 245.

⁴ Dio Cassius, *Ist. rom.*, XXXVIII, 10, 2—3. Cf. și V. Pârvan, *Getica*, p. 77—78.

constituirea lor, bazată mai departe fie pe considerații pur logice, fie pe paralele istorice apropiate, nu ar putea fi acceptată decât sub rezerva caracterului său ipotetic. Iată de ce, cu atât mai mult în cazul nostru, încrederea principală în plusul hotărârilor de informație pe care arheologia îl poate aduce în judecarea unei probleme de pre- sau protoistorie ne determină să utilizăm cu precădere datele și metodele de interpretare proprii acestei științe.

Expunând pe scurt, introductiv, stadiul cunoștințelor arheologice despre bastarni, trebuie să subliniem că datorită săpăturilor din așezări și unor descoperiri fortuite mai recente, ele se deosebesc astăzi simțitor de reprezentările, să zicem tradiționale — de acum zece-cinsprezece ani⁵. Acestea, nu numai că au fost lărgite și precizate, cum este cazul cunoașterii conținutului și ariei de răspândire a culturii bastarne, dar în alte privințe — amintim aici doar problema originii etno-culturale a bastarnilor — sînt astăzi în cea mai mare parte sau chiar complet modificate⁶. Cum însă progresele menționate nu presupun și nici nu sînt rezultatul unui acord deplin între cercetătorii problemei, precizăm că răspunderea pentru opiniile exprimate aici revine, în cea mai mare parte, autorului⁷.

Iată pe scurt principalele probleme ale arheologiei bastarnilor, asupra cărora unele precizări sînt indispensabile pentru înțelegerea celor ce vor urma :

1. *Răspîndirea*. Întrucît a ne referi la ansamblul antichităților germanice dintre Carpați și Nipru, Pripet și litoralul pontic, ar depăși cu mult cadrul acestei discuții, vom avea în vedere numai grupa culturală îndeobște numită Poienestî-Lukașevka. Aceasta presupune cu necesitate precizarea că grupa amintită nu reprezintă singurul aspect cultural ce poate fi pus în legătură cu bastarnii.

Monumente de tip Poienestî-Lukașevka sînt astăzi cunoscute în partea centrală și de nord a spațiului dintre Carpați și Nistru. Cercetările din ultimii ani au arătat că aceste monumente, cu o singură excep-

⁵ R. Vulpe, *Le problème des Bastarnes à la lumière des découvertes archéologiques en Moldavie*, în *Nouvelles études d'histoire I*, 1955, p. 103—119; G. B. Fedorov, *Naselenie Prutsko-Dnestrovskogo mezhdurecja v I tysjaceletii n.e.*, în *MIA*, vol. 89, 1960, p. 27—56.

⁶ R. Hachmann, *Jastorf-Funde ausserhalb der Jastorf Kultur*, în *Die Kunde*, N. F., 8, 1—2, 1957, p. 77—89; K. Tackenberg, *Zu den Funden von Lukaschewka im Bezirk Kischinew*, în *Alt-Thüringen*, VI, 1962/63, p. 403—425; D. A. Macinski, *K voprosu o datirovke, proischozdenii i etničeskoj prinadležnosti pamjatnikov tipa Pojanesty-Lukasevka*, în vol. *Arheologija Starogo i Novogo Sveta*, Moscova, 1966, p. 82—96; M. Babeș, *Noi date privind arheologia și istoria bastarnilor*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 195—217.

⁷ M. Babeș, *Despre stadiul cercetărilor asupra primelor migrații germanice la răsărit de Carpați (Contribuții arheologice la problema bastarnilor)*, în manuscris.

ție, de altfel nesigură (Gradeniți), nu trec la est de Nistru, că descoperiri noi sînt de așteptat la Nistrul mijlociu și superior (Kruglik) și că spațiul dintre Carpați și Siret a fost mult mai dens populat de bastarni decît s-a crezut. Există serioase temeiuri să admitem că actuala graniță de sud a grupei Poienestî-Lukașevka (Piatra Neamț — sud de Roman — Crasna-Tiraspol) corespunde realei răspîndiri a bastarnilor, fapt care pune serios sub semnul întrebării informațiile antice localizînd în Delta Dunării (Peuce) o ramură a bastarnilor, respectiv pe peucini⁸.

2. *Cronologia*. Datele de cronologie relativă și absolută de care dispunem astăzi pot fi puse, de o manieră satisfăcătoare, de acord cu informațiile furnizate de sursele scrise. În privința datei de început, mențiunilor timpurii despre bastarni la Pseudo-Skymnos și în decretul pentru Protogenes le corespund, după toate probabilitățile, unele complexe de locuire datate pe baza ștampilelor de amfore rhodiene din anii 220—180 î.e.n.⁹, precum și colierul de bronz de la Davideni aparținînd fazei (tipului) II Kostrzewski — Beltz a așa numitelor *Kronenhalsringe*¹⁰. În ceea ce privește data finală a prezenței bastarnilor în Dacia — dată ce istoricește trebuie pusă în legătură cu faptele lui Burebista — pot fi avute în vedere unele morminte cu fibule Latene III de la Poienestî și Lukașevka. Tot în această ordine de idei trebuie să fie menționată „fibula pomeraniană” de la Ghelăiești care, fiind sigur produsă în Pomerania germană la o dată către mijlocul sec. I î.e.n. constituie o dovadă de nerefuzat că mișcările germanice (bastarne) spre părțile noastre au durat pînă tîrziu, în ajunul revirimentului și expansiunii geto-dace din vremea lui Burebista¹¹.

3. *Originea etno-culturală*. Conținutul cultural al grupei Poienestî — Lukașevka, astăzi reprezentat printr-un număr sporit de tipuri de obiecte, ca și prin forme noi ale unor categorii deja cunoscute, permite — pe baza comparației cu regiunile originar sau secundar germanice — o judecată mai nuanțată, mai apropiată de realitatea istorică, asupra originii populației ce a purtat această cultură.

Două sînt concluziile care se impun atenției noastre: în primul rînd aceea că grupa Poienestî — Lukașevka nu reprezintă, așa cum s-a afirmat¹², rezultatul unui transfer global de cultură, avînd de la plecare un repertoriu și o structură bine definite. Nicăieri în spațiul germanic

⁸ În privința acestei localizări și a aspectului etimologic al problemei, cf. E. Polaschek, în *Pauly-Wissowa*, RE, XIX, 1938, col. 1391—1392, s.v. *Peucini* și recent R. Vulpe, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, p. 32—33.

⁹ Cf. D. Tudor, în *AM*, V, 1968, p. 38—40.

¹⁰ M. Babeș, I. Untaru, *Der früheste latènezeitliche germanische Fund aus der Moldau*, în *Dacia*, NS, XIII, 1969, p. 283—290.

¹¹ M. Babeș, *op. cit.*, p. 215.

¹² R. Vulpe, *Le problème...*, p. 109 și, de curînd, D. A. Macinski, *op. cit.*, p. 89.

nu există un corespondent identic al acestei grupe! Constatarea răspîndirii în diferite zone ale acestui spațiu a elementelor sau a unor complexe de elemente analoage ne duce către a doua concluzie: populația care între Carpați și Nistru a lăsat monumentele de tip Poienești — Lukașevka, fiind cunoscută sub numele generic al bastarnilor, s-a constituit ca urmare a unor mișcări pornind din ținuturi diferite ale „patriei” originare germanice, atît de la vest cît și de la est de Oder¹³.

Cum spațiul nu ne permite să insistăm, subliniem în concluzia acestei sumare treceri în revistă că analiza de ansamblu a conținutului cultural al grupeii Poienești — Lukașevka confirmă caracterul său germanic și, implicit, originea esențialmente germanică a populației ce a purtat-o, a bastarnilor deci. Antichități de felul colierelor în formă de coroană, al „fibulei pomeraniene” sau al „cățeilor de vatră” recent descoperiți la Borosești-Scînteia și Ghelăiești¹⁴, sînt la fel de exclusiv germanice ca și marea masă a ceramicii din complexele cercetate. Spunem marea majoritate pentru că după cum se știe, dacă în necropole utilizarea ceramicii germanice este exclusivă, în așezări, alături de ea, a fost descoperită și olăria geto-dacică. Asupra procentajului în care sînt reprezentate cele două categorii de ceramică există, după cum vom vedea, păreri deosebite care, în ultimă instanță, duc la aprecieri diferite în privința caracterului etnic al așezărilor în discuție. Cu aceasta însă intrăm în domeniul relațiilor daco-bastarne, adică în însuși subiectul prezentații noastre.

*

Discuția asupra acestei probleme implică, după părerea noastră, două sfere distincte, dar inseparabile și de un interes egal. Este vorba, pe de o parte, de evoluția relațiilor dintre geto-dacii din teritoriul afectat de migrația bastarnă și noii veniți, iar pe de alta, de raporturile bastarnilor și în general ale populației din teritoriul supus lor cu restul lumii geto-dace.

Limitîndu-ne, pentru început, la primul aspect al problemei, trebuie să remarcăm că, deși în ultimii ani cunoașterea fondului geto-dacic pre-bastarn din nordul și centrul spațiului carpato-nistrovian a progresat simțitor, publicarea a rămas de dorit față de amploarea și valoarea rezultatelor săpăturilor arheologice, făcînd ca un coeficient de nesigurantă să fie aplicat reprezentărilor noastre. Și totuși, se întărește impresia că în răsăritul Daciei, în veacurile IV-III î.e.n., avem de-a face cu un aspect cultural geto-dacic de un colorit particular, căruia descoperirile senzaționale de la Stîncești și, mai ales, cele de la Cotnari ne interzic să-i mai atribuim calificativul de „întîrziat”, „înapoiat” etc. Ca-

¹³ M. Babeș, *op. cit.*, p. 215—216 și mai dezvoltat în *op. cit.*, la nota 7.

¹⁴ M. Babeș, V. Mihăilescu-Bîrliba, *Germanische latènezeitliche „Feuerböcke” aus der Moldau*, în 51.—52. Ber. RGK, 1970—1971, p. 176—196.

racterul monumental al fortificațiilor, varietatea formelor ceramice și începuturile lucrului olăriei la roată, contactele intense și variate, mergând pînă la asimilarea unor elemente de origine grecească sau scitică sînt fapte care individualizează acest aspect.

Așezările, întărite printr-o savantă combinație a pozițiilor naturale cu complicate elemente de fortificație, reprezintă deocamdată principala categorie de monumente pre-bastarne cunoscută nouă. Menționăm „cetățile” de la Stîncești, Cotnari, Arsura, Moșna¹⁵, în Moldova, și pe cele de la Butuceni, Mateuți¹⁶, Vihvatini, Saharna¹⁷, de pe teritoriul R.S.S. Moldovenești. Asupra împrejurărilor apariției acestor „cetăți”, legate la un moment sau altul de pericolul scitic, există astăzi un consens general al arheologilor români și sovietici. Într-o anumită măsură, acest consens există și în ceea ce privește data și cauzele încetării locuirii în „cetățile” și așezările getice dintre Carpați și Nistru. Referindu-se la așezările getice de la Nistrul inferior, A. I. Meliukova are în vedere posibilitatea distrugerii lor la sfîrșitul sec. III î.e.n. de către galații sosiți aici dinspre vest¹⁸. La rîndul său, Adrian Florescu a arătat că cetățile cercetate din Moldova: Cotnari, Stîncești, Moșna și-au încetat existența în legătură cu sosirea bastarnilor¹⁹.

Această afirmație nu se întemeiază pe simple considerente logice, ci pe constatarea precisă a lipsei în aceste cetăți a unor depuneri sau materiale geto-dace databile după sfîrșitul sec. III î.e.n., data atestată istoricește și arheologic a apariției bastarnilor. Mai mult decît atît, săpăturile din 1966 de la Moșna au permis observarea unei suprapunerii directe a valului cetății getice de către un nivel conținînd ceramică germanică de tipul Poienestî-Lukașevka²⁰. La Medeleni — Cucorâni, Silvia Teodor a constatat distrugerea bordeielor cu material getic curat din nivelul I și apariția în locuințele nivelului II, într-un procentaj din păcate neprecizat a ceramicii bastarne²¹.

¹⁵ A. Florescu, Gh. Melinte, în SCIV, 19, 1968, 1, p. 129—133.

¹⁶ T. D. Zlatkovskaia, în vol. *Novoe v sovetskoj archeologii (MIA 130)*, 1965, p. 220—225.

¹⁷ A. I. Meliukova, în KS, 56, 1954, p. 59 urm., precum și în IMFAN, 5, 1955, p. 51 urm. Pentru o vedere de ansamblu, aceeași, în MIA, vol. 64, 1958, p. 90 urm.

¹⁸ A. I. Meliukova, *Skify, gety na Niznem Dnestre v IV-III vv. do n.e.*, în vol. *Tezisy dokladov vsesojuznoj sessii posvjascennoj itogam archeologiceskich i etnograficeskich issledovanii 1966 goda*, Chișinău, 1967, p. 24. În ciuda lipsei quasi-totale, la răsărit de Carpați, a complexelor celtice (descoperirile de piese izolate nu sînt probatorii), cercetător i sovietici acceptă, în general, ca autentică și exactă informația despre galații din decretul olbian pentru Protogenes: cf. I. V. Kuharenko, *Rasprostranenie latenskikh vescej na teritorii Vostocnoj Evropy*, în SA, 1, 1959, p. 41—42. Vezi și supra nota 1.

¹⁹ A. Florescu, Gh. Melinte, op. cit., p. 133.

²⁰ Ibidem.

²¹ S. Teodor, *Contribuții la cunoașterea ceramicii din secolele III—II î.e.n. din Moldova*, în SCIV, 18, 1967, 1, p. 41—42.

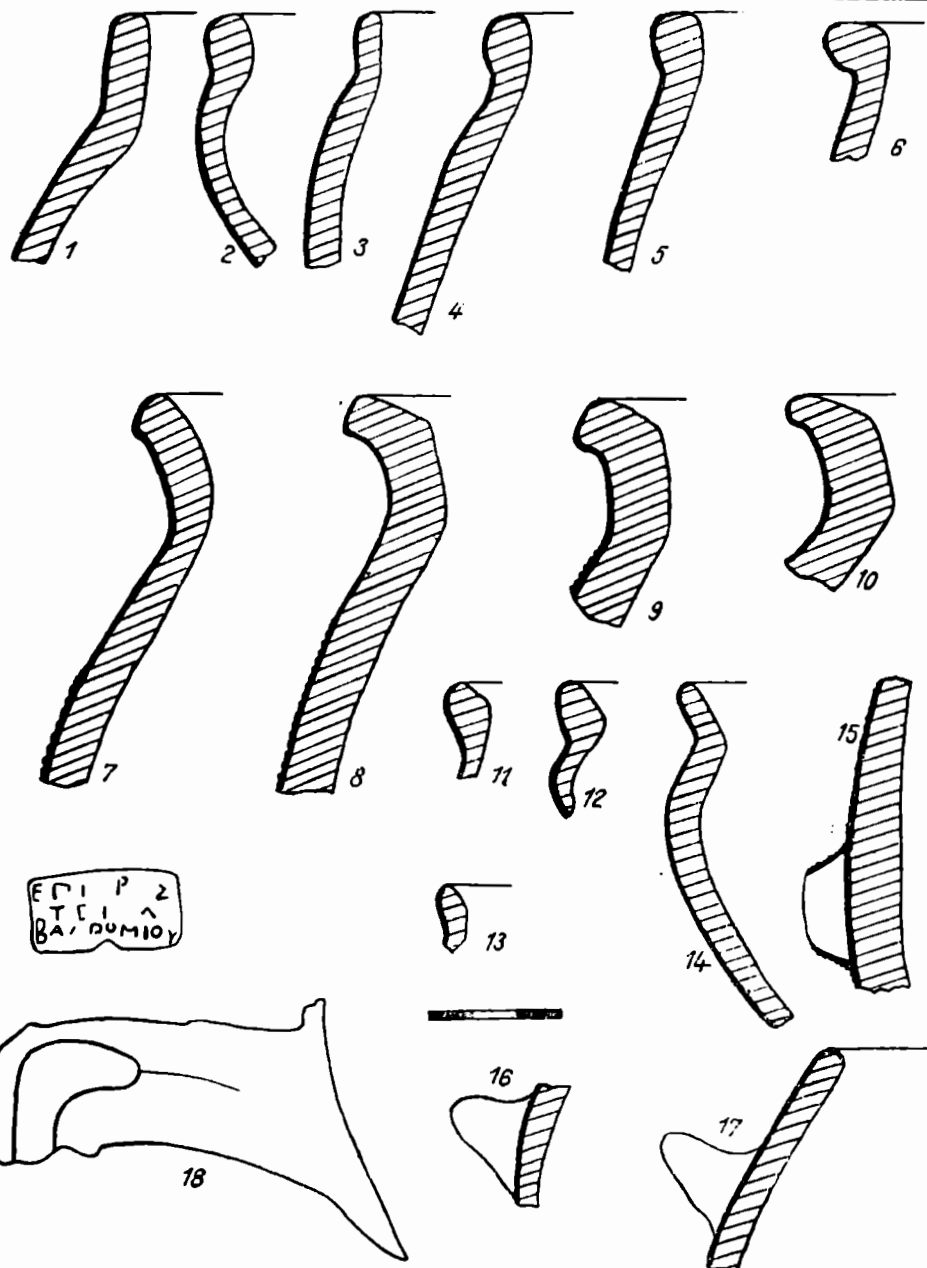

Fig. 1. — Ceramică germanică (1—15), geto-dacică (16—17) și o toartă de amforă rhodiană (18) din groapa A, s. I, 1968 de la Borosești, jud. Iași.

Anumite neclarități, uneori poate obiectiv determinate, în relațiile, de altfel sumare, despre aceste săpături ne împiedică să fim absolut siguri că, în primul caz, este vorba de o încetare definitivă a locuirii getice, urmată de o prezență pur bastarnă sau că, în al doilea caz, distrugerea bastarnă a fost urmată de o revenire a populației autohtone, în a cărei cultură materială apar acum unele elemente străine. Teoretic ambele ipoteze sînt pe deplin posibile iar istoricește ele sînt logice. Era normal ca într-un teritoriu în care, după cum arată documentarea arheologică, prezența bastarnilor a fost masivă iar poziția lor de învingători a fost, cel puțin pentru o vreme, incontestabilă, aceste cetăți să-și piardă atît rolul militar cît, mai ales, pe cel politic, de foste centre tribale sau unional-tribale. Și era la fel de normal ca măcar o parte a populației autohtone, care nu a putut fi nici exterminată, nici izgonită, să-și reocupe, după faza violentă a contactului cu noii veniți, unele dintre fostele așezări²².

În situația în care primele contacte dintre geto-daci și bastarni se dovedesc a fi greu de surprins arheologiceste, singura posibilitate de a verifica valabilitatea acestor ipoteze se află într-o analiză atentă a complexelor arheologice datate în sec. III—I î.e.n., care să pună în evidență — pe baza unor criterii sigure — prezența și ponderea fiecărui element etnic în ansamblul, fără îndoială eterogen, al populației dintre Carpați și Nistru.

În ierarhia acestor criterii, este evident că vom prefera ceramica, al cărei specific etnic este foarte pregnant și persistent, unor obiecte pe care moda Latène le-a putut răspîndi la mai multe populații (fibule, mărgelile etc.). La fel, vom prefera materialele din complexe închise, celor provenite din straturile de cultură, respectiv materialele dobîndite prin săpături, celor găsite în simple pieriegeze.

În literatura românească și sovietică este răspîndită, încetățenită am spune, opinia conform căreia ceramica nedacică, „bastarnă” din așezările Poienești-Lukașevka ar reprezenta un procentaj redus, aproape neglijabil, variind — după estimările diferiților autori — între 10 și 30%²³. În chip corespunzător, restul ceramicii a fost definită ca geto-

²² După A. Laszlo, aceasta ar fi situația și la Băiceni, unde au fost observate două nivele: unul prebastarn, cu bordeie și altul din perioada bastarnă, cu locuințe de suprafață. O publicare pe complexe a materialelor descoperite aici ar fi fost de dorit, căci, se pare, nu toate bordeiele aparțin perioadei prebastarne: bordeiul 2, de exemplu, în care au apărut două fragmente celtice grafitate. Cf. A. Laszlo, *Așezarea daco-getică de la Băiceni*, în *AM*, VI, 1969, p. 65—90.

²³ G. B. Fedorov, în *MIA*, vol. 89, p. 17—20, 37—40 și 240—246; M.A. Romanovskaia, *Selisce Lukașevka II*, în *SA*, 3, 1962, p. 296; S. Teodor, *Unele date cu privire la cultura geto-dacică în nordul Moldovei în lumina săpăturilor de la Botoșana*, în *SCIV*, 20, 1969, 1, p. 39.

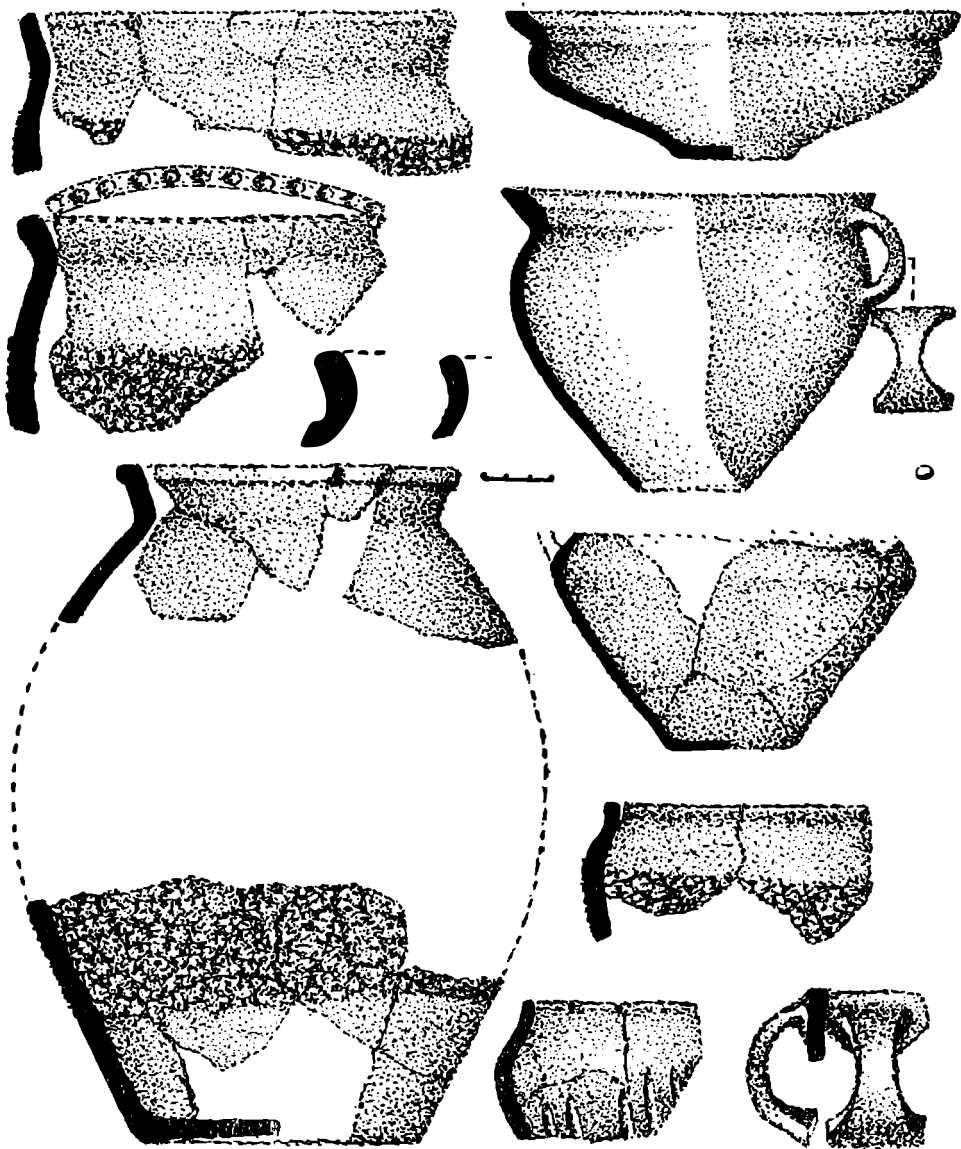

Fig. 2. — Ceramică germanică din groapa A, s. II, 1968 de la Borosești.

dacică²⁴ iar, pe această bază, cele mai multe dintre așezări, dacă nu cumva toate: Lunca Ciurii, Cucorăni, Botoșana, Șorogari, Băiceni-Mlađa, Tîrpești, Lukașevka II, Brănești etc., au fost și ele caracterizate ca așezări geto-dace²⁵. În ultimă instanță, *mutatis mutandis*, cultura sau grupa Poienești-Lukașevka ne este prezentată ca o cultură autohtonă, cel mult ușor contaminată de elemente alogene²⁶. Dacă lucrurile ar sta așa, problema ce ne preocupă aici și-ar afla o rezolvare relativ simplă, în sensul că prezența bastarnă, redusă la niște firave insinuări, nu a putut modifica tabloul etnic și cultural al spațiului carpato-nistrovian²⁷ din secolele III—I î.e.n. și a sfârșit prin asimilarea completă de către fondul autohton geto-dacic²⁸.

În realitate însă, faptele deja revelate ca și altele despre care va fi vorba în continuare, ne arată că lucrurile stau cu totul altfel. Reluînd discuția de la originea acelor reprezentări care, după părerea noastră, nu sînt conforme realității istorice, trebuie să arătăm că în așezările, cercetate de noi, de la Borosești, jud. Iași și Ghelăiești, jud. Neamț, ca și în cele mai multe dintre așezările în care s-au făcut săpături, ceramica germanică predomină într-o măsură sau alta²⁹. Alături de olăria fină, neagră, lustruită, caracterizată frecvent prin fațetarea buzelor și forma în X a tortițelor, care pentru unii cercetători este singura specie bastarnă, apar încă două categorii de vase: semifine, de uz curent și grosiere, de bucătărie, a căror origine germanică este, pentru cel ce caută veritabilele analogii, în afara oricărui dubiu. Profilele în S, buzele îngroșate și fațetate și, mai ales, barbotina frecvent dispusă pe pîntecul vaselor de diferite dimensiuni, sînt elemente tipologice care se regăsesc în întreaga lume Latène germanică, pînă la Marea Nordului și în Scandinavia. Cunoșcînd și faptul că briurile alveolate, buzele crestate sau alveolate și ornamentele plastice sînt bine cunoscute în

²⁴ Cf. S. Teodor, în *SCIV*, 18, 1967, 1, p. 25 urm., unde sub numele de „tipul Lunca Ciurii” este definită ca autohtonă toată ceramica din secolele III—II î.e.n. din așezări, cu excepția celei fine, negre, fațetate. Aceași cercetătoare, în *SCIV*, 20, 1969, 1, p. 35—38, G. B. Fedorov, în *MIA*, vol. 89, p. 37 urm. M. A. Romanovskaia, *Ob etniceskoj prinaldžnosti naselenija ostavivšego pamjatniki tipa Lukaševka*, în vol. *Drevnie Irakijcy v Severnem Pricernomor'e*, Moscova, 1969, p. 92 și tab. fig. 5.

²⁵ S. Teodor, în *SCIV*, 20, 1969, 1, p. 38.

²⁶ G. B. Fedorov, în *MIA*, vol. 89, p. 30—31, M. A. Romanovskaia, *Ob etniceskoj prinaldžnosti...*, p. 95, M. A. Romanovskaia, *Naselenie Karpato-Dnestrovskogo rajona v II—I vv. do n.e. Avtoreferat dissertacji*, Moscova, 1968, p. 12—13. S. Teodor în *SCIV*, 20, 1969, 1, passim.

²⁷ M. A. Romanovskaia, *Ob etniceskoj prinaldžnosti...*, p. 95

²⁸ S. Teodor, în *SCIV*, 20, 1969, 1, p. 39.

²⁹ M. Babeș, *op. cit.*, p. 211—213.

Latène-ul mijlociu și târziu nordic, în special în Danemarca³⁰, vom fi și mai atenți în încercarea de a distinge ceea ce este dacic de ceea ce este germanic în ceramica așezărilor de tip Poienești-Lukașevka.

Departa de gândul de a nega prezența olăriei autohtone în aceste așezări, scopul investigației noastre este ca, precizându-i proporția, să ajungem la o înțelegere adecvată, obiectivă a caracterului raporturilor dintre cele două comunități. Pornind de la aceste premise, și sub rezerva faptului că săpăturile la care ne referim sînt puțin numeroase și de mică amploare, că relatările publicate sînt și ele sumare și că multe din aceste săpături sînt încă inedite, așezările din sec. III—I î.e.n. aflate în spațiul direct afectat de migrația bastarnă pot fi clasificate în cel puțin două categorii distincte:

Din prima categorie fac parte acele așezări în care ceramica germanică este într-o măsură sau alta, de obicei însă în chip categoric, predominantă. Amintim aici, în primul rînd, așezările de la Borosești³¹ și Ghelăiești³², unde ceramica geto-dacică este reprezentată într-un procentaj infim. La Borosești, de pildă, în groapa A, din s. I, carourile 12—13, cele 163 fragmente ceramice descoperite pot fi clasificate astfel: 152 (93%) germanice, 7 (4,3%) getice și 4 (2,5%) grecești (fig. 1), iar în groapa A din s. II din cca. 120 fragmente niciunul nu era getic (fig. 2). La Șorogari-Iași³³ și Botoșana³⁴ în Moldova, Brănești³⁵ și Ulma³⁶ în R.S.S. Moldovenească, în complexe închise sau la nivelul întregii ceramici recoltate, predominarea olăriei germanice în dauna celei geto-dacice este la fel de netă. În sfîrșit, aceleași categorii îi aparțin probabil și

³⁰ C. J. Becker, *Forromersk jernalder i Syd- og Midtjylland*, Copenhaga, 1961, p. 244 urm. și pl. 71/e, 75/a, b, 83/a, b (brîu alveolat), 51/r (alveole pe umăr), 63/d, e, j, 75/a, b (alveole pe buză).

³¹ Săpături începute de autor în 1968, încă inedite. Unele materiale, inclusiv ceramică, sînt folosite în lucrarea despre „căteii de vatră” germanici din Moldova; cf. M. Babeș, V. Mihăilescu-Bîrliaba, *op. cit.*

³² M. Babeș, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 209—211 și fig. 7—8. Săpăturile au continuat în 1969; M. Babeș, V. Mihăilescu-Bîrliaba, *op. cit.*, Vezi și fig. 3.

³³ S. Teodor, *Așezarea din secolele III—II î.e.n. de la Șorogari*, în *AM*, VI, 1969, p. 321—327.

³⁴ S. Teodor, în *SCIV*, 20, 1969, 1, p. 35—38 și fig. 1—3. Spre deosebire de cercetătoarea ieșeană, recunoaștem aici speciile principale ale ceramicii germanice. De altfel, chiar după Silvia Teodor, ceramica barbotinată este predominantă printre vasele grosiere, de uz curent (*op. cit.*, p. 37).

³⁵ M. A. Romanovskaia, în *KS*, 102, 1964, p. 37—42 și fig. 14. Judecînd complexele de la Brănești în ansamblu, cu greu s-ar putea dovedi existența unor elemente locale, negermanice.

³⁶ Material inedit, foarte important, cercetat de noi la Moscova în sept. 1967, grație bunăvoinței colegei M. A. Romanovskaia.

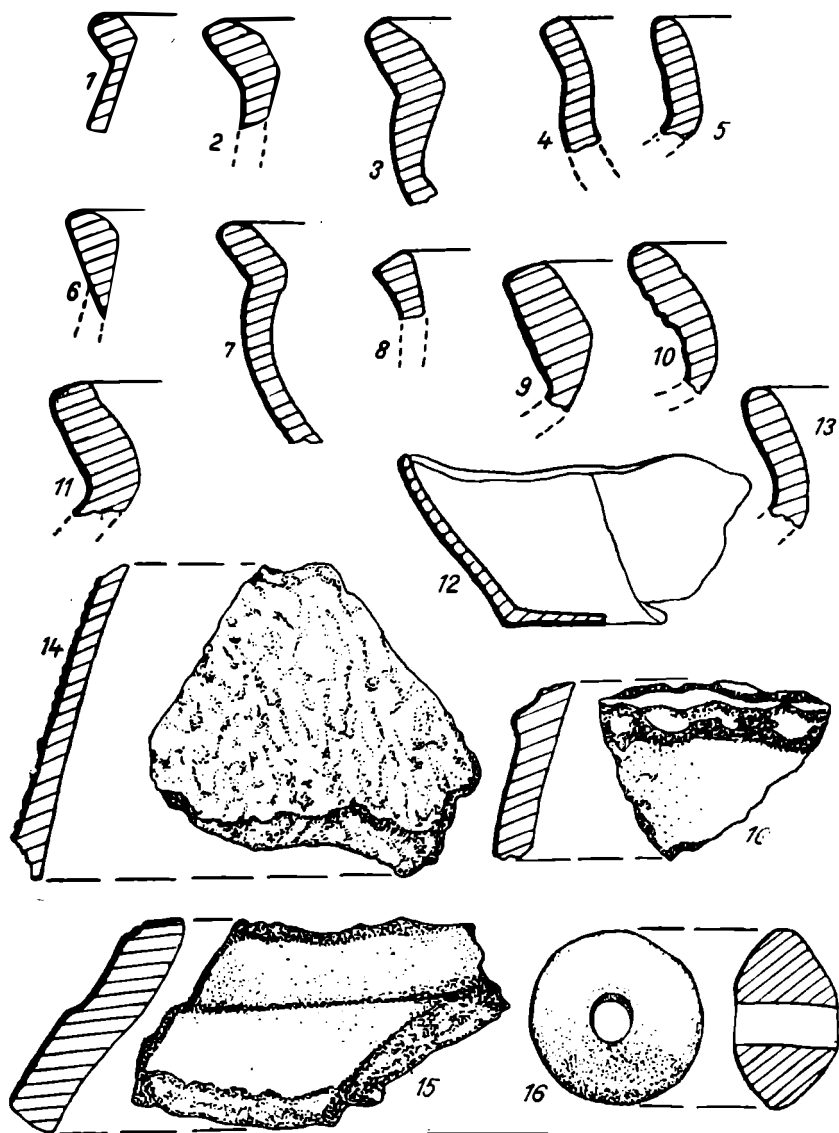

Fig. 3. — Ceramică germanică (1—15) geto-dacică (18) și fusaiolă din groapa bordeiului A, s. III, 1969 de la Ghelăiești, jud. Neamț.

așezările de la Lunca Ciurii³⁷ și Lukașevka II³⁸ care, deși au furnizat cele mai bogate materiale, nu oferă încă, din păcate, decât prea puține date sigure, utilizabile în discuția noastră.

O a doua categorie este aceea a așezărilor în care prezența olăriei tipic germanice este sporadică și deci nesemnificativă din punct de vedere etnic. Este cazul așezărilor de la Băiceni-Mlada³⁹, Dumbrava-Iași⁴⁰, al nivelului II de la Cucorăni-Medeleni⁴¹ și, probabil, și al unora dintre numeroasele puncte, cunoscute grație periegezelor efectuate de cercetătorii ieșeni. În această categorie vor trebui să fie încadrate și așezările curate geto-dace din spațiul în discuție care însă, până la cercetarea lor sistematică, nu pot fi distinse cu precizie de cele prebastarne tocmai datorită lipsei olăriei germanice⁴².

Existența acestor două categorii de așezări, în care domină elementele germanice și respectiv geto-dace⁴³, confirmă ipoteza logică că geto-dacii nu au fost nici exterminați, nici izgoniți și că cele două comunități etnice au găsit anumite modalități de conviețuire. Prezența ceramicii getice în așezările bastarne și reciprocul său sînt mărturii ale legăturilor de natură economică, politică și, foarte probabil, matrimonială stabilite. Pentru a căpăta însă o idee mai precisă asupra dinamicii acestor legături în timp și spațiu sînt necesare săpături noi, de amploare, în cît mai multe puncte.

³⁷ Raport sumar în SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 183 urm. Publicarea întregului material și, în special, reluarea săpăturilor de la Lunca Ciurii ne-ar putea aduce clarificări importante, mai ales că existența unor forme ceramice asemănătoare cu cele de la Birsești sau Stîncești (vezi, SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 184 și fig. 13/8) face ca ipoteza unui nivel prebastarn să nu fie de neconceput.

³⁸ G. B. Fedorov, în MIA, vol. 89, p. 17 urm. și 240 urm. Ilustrația fiind foarte săracă, nu se poate pune temei pe clasificarea ceramicii și datele cantitative oferite de autor, care, de exemplu, consideră olăria barbotinată ca getică (vezi discuția la M. Babeș, op. cit., p. 213 și nota 43). Cf. și M. A. Romanovskaia, în SA, 3, 1962, p. 293—298.

³⁹ A. Laszlo, în AM, VI, 1969, p. 75—78.

⁴⁰ Inedit. Informație binevoitoare de la S. Sanie.

⁴¹ S. Teodor, în SCIV, 18, 1967, 1, p. 41—42. Materialele sînt inedite.

⁴² Vezi, de exemplu, „resturile din epoca fierului” de la Hăbășești, care atestă o locuire geto-dacică din perioada bastarnă. Nivelul din Latene-ul tîrziu (care a putut fi datat pe baza unei fibule de tip B/Kostrzewski) urmează, dar nu nemijlocit, unui nivel la fel de dispersat prebastarn. Cf. VI. Dumitrescu și colab., Hăbășești, 1954, p. 485 urm. și fig. 51, 52 și pl. CXXX.

⁴³ Încadrarea așezărilor într-una din cele două categorii nu este ușoară și nici lipsită de pericole, ea putînd fi făcută doar în cazul stațiunilor cercetate prin săpături de o oarecare întindere. În lumina argumentării noastre, folosirea pe mai departe a denumirii de tip *Lunca Ciurii*, fie că ne referim la ceramică (S. Teodor, în SCIV, 18, 1967, 1, p. 25), fie că ne referim la așezări în general (A. Laszlo, în AM, VI, 1969, p. 86—87), nu poate decât să favorizeze echivocul în discuția asupra raporturilor dintre mediul autohton geto-dacic și bastarnii imigrați.

În special se simte necesitatea depistării și cercetării locurilor de înmormîntare din această perioadă, care pînă acum nu sînt reprezentate mai bine decît prin necropolele de la Poienestî⁴⁴ și Lukașevka⁴⁵, în rest fiind vorba de descoperiri fortuite, izolate. Avem suficiente temeiuri să presupunem că necropolele, care se pretează de altfel mai ușor decît așezările la o cercetare exhaustivă, ne vor aduce cîndva informații foarte semnificative pentru problema relațiilor daco-bastarne. Este de așteptat, după opinia noastră, ca în paralel cu cele două categorii de așezări, în viitor să apară alături de necropolele germanice de tip Poienestî-Lukașevka și necropole geto-dacice. Nu este exclusă, deși este mai puțin probabilă, descoperirea unor cimitire sau înmormîntări de caracter mixt, reflectînd — mai mult decît simple legături — un anume amestec etnic.

Deocamdată, evidența faptelor arheologice ne duce la constatarea că în spațiul central și nordic carpato-nistrovian, în secolele III—I î.e.n. nu poate fi vorba de o singură cultură, cum s-a crezut încercîndu-se în zadar să se dovedească că ar fi, după preferința autorilor, germanică, dacică sau mixtă. În realitate, există două culturi net deosebite: una germanică, cultura sau grupa Pcienestî-Lukașevka, așa cum o cunoaștem din necropolele eponime sau din așezările primei categorii, și cea geto-dacică sau, mai bine spus, un facies local al culturii geto-dace, caracterizat printr-o rămînere în urmă nu greu de explicat.

Cauzele acesteia constau în poziția de inferioritate, de dependență chiar, în care s-a aflat comunitatea autohtonă față de noii veniți și, consecutiv, în relativa izolare de restul lumii geto-dace la care ea a fost constrînsă. Rezultatul a fost acela că, după vîrfurile atinse la Cotnari și Stîncești, cultura getică din răsărit a urmat o pantă descendentă și că, la limitele deja amintite ale ariei bastarne, evoluția ilustrată de descoperirile de la Bîtca Doamnei sau Bradu s-a oprit, ca în fața unei bariere. Întîrzierea despre care discutăm va putea fi sesizată și mai tîrziu, pînă în vremea războaielor daco-romane, manifestîndu-se arheologic prin lipsa oricărei dave și, în general, prin slaba documentare a culturii geto-dace clasice din secolele I î.e.n. — I e.n., în zona ocupată odinioară de bastarni, contrastînd cu bogăția descoperirilor din aria lipițeană, din răsăritul Transilvaniei și din sudul Moldovei.

În lumina acestor constatări, era de bănuț că nici relațiile bastarnilor cu lumea dacică din afara ariei lor de răspîndire nu au fost prea intense. O izolare similară celei la care populația teritoriului invadat de bastarni a fost obligată, pare să fi fost impusă și acestora de către geto-dacii din sudul Moldovei și din Transilvania, care, fără doar și poate, nu doreau să împărtășească soarta rudelor lor din răsărit. Aici s-ar

⁴⁴ R. Vulpe, în *Materiale*, I, 1953, p. 214 urm., idem, *Le problème...*, p. 103 urm.

⁴⁵ G. B. Fedorov, *Lukasevskij mogil'nik*, în *KS*, 68, 1957, p. 51—62.

putea afla una din explicațiile apariției la granița dintre bastarni și dacii, să zicem, liberi a puternicelor cetăți-dave de la Bîtca Doamnei⁴⁶, Bradu⁴⁷ și, puțin mai departe, a celei recent descoperite de la Răcătău⁴⁸. Și tot în această ordine de idei, ne-am putea gândi la unele dintre cetățile dacice din răsăritul Transilvaniei, care, ca și cele din Moldova, sînt parțial contemporane cu prezența bastarnă. Că, în orice caz, încercări bastarne de expansiune atît spre sudul Moldovei cît și spre Transilvania au existat, se poate proba prin descoperirea unui mormînt de lup-tător, conținînd ceramică neagră fațetată, în apropierea cetății de la Răcătău⁴⁹, respectiv prin ceramica de același fel aflată în nivelul Latène II al așezării de la Morești⁵⁰. Un anumit echilibru militar și politic între cele două populații, la care s-a ajuns probabil treptat, a făcut însă ca bastarnii să nu se poată întinde dincolo de limitele pe care, în baza datelor arheologice, le-am stabilit mai sus.

Nici din punct de vedere strict cultural, influența bastarnă nu a reușit să depășească aceste limite. Era și greu, la drept vorbind, ca ea să concureze iradierea mai veche și de calitate sigur superioară a civilizației grecești în sud sau a celei celtice în vest. În limite ce trebuie precizate, se poate cel mult admite că migrația bastarnă a prilejuit, a mijlocit contactul Daciei răsăritene cu cultura celtică.

În primul rînd, avem în vedere faptul că, în formarea culturilor germanice din Latène-ul mijlociu și tîrziu, un anumit rol, vizibil mai ales la o analiză a inventarului metalic, l-a jucat influența civilizației — calitativ superioare — a celților, cu care germanii s-au aflat în contact direct de-a lungul unei granițe comune ce se întindea de la Marea Nordului și pînă în Polonia de sud. Dintre elementele culturale celtice, pe care germanii și le-au însușit efectiv și a căror prezență în Moldova se datorește evident bastarnilor, menționăm aici fibulele descoperite în

⁴⁶ N. Gostar, în *Apulum*, V, 1964, p. 137 urm., *Cetăți dacice din Moldova*, Ed. Meridiane, București, 1969, p. 9—22.

⁴⁷ V. Ursachi, în *Carpica*, I, 1968, p. 177 urm.; același, în *MemAntiq.*, I, 1969, p. 105—119.

⁴⁸ Importantă cetățuie descoperită recent. Săpături întreprinse de Muzeul din Bacău în anii 1968—1970. Cf., V. Căpitanu, V. Ursachi, în *Carpica*, II, 1969, p. 93—130.

⁴⁹ Descoperire întimplătoare, izolată. În acest mormînt de incineratie, în afara unor tipice cioburi bastarne, s-au găsit două vase de bronz, precum și fragmente diferite provenind de la o cămașă de zale, de la o sabie și de la un scut cu ramă metalică, toate din fier. A. Vulpe, V. Căpitanu, *Une tombe isolée de l'époque de Latène à Răcătău*, în *Apulum*, IX, 1971, p. 155—164.

⁵⁰ K. Horedt, *Mittellatènezeitliche Siedlungen aus Siebenbürgen*, în *Studien aus Alteuropa*, vol. II, 1965, p. 59, 65 și 74—75.

complexe sau izolat⁵¹, precum și sabia aflată în muzeul din Botoșani⁵².

În ce privește ceramica celtică, atitudinea noastră trebuie să fie mai nuanțată, fiind gata — teoretic — să admitem că descoperirea ei în Moldova ar putea fi legată de prezența efectivă a unor elemente etnice celtice. Nu putem totuși uita că, de regulă, este vorba de descoperiri izolate de cioburi în așezări bastarne (Botoșana⁵³, Lunca Ciurii⁵⁴, Borosești) sau dacice (Băiceni⁵⁵, Bîta Doamnei⁵⁶) și, numai în două cazuri, de veritabile complexe închise — alături de Glăvănești⁵⁷ cităm și descoperirea de la Bovșiv, la Nistrul superior⁵⁸ — în care, de altfel, alături de ceramica celtică apare și ceramica barbotinată germanică. Chiar dacă însă, cu toate aceste rezerve, vom admite valoarea de document etnic a ceramicii celtice, ca și a mormîntului de la Glăvănești⁵⁹ sau a

⁵¹ Avem în vedere, în primul rînd, fibulele din necropolele de la Poieniștii, Buhăiești, Lukașevka, Sipoteni, Kruglik sau din așezări (Hăbășești) care corespund tipurilor caracteristice culturii Latène tîrzie germanice, așa cum au fost definite încă din 1919 de către J. Kostrzewski (*Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit*, I, în col. *Mannus-Bibliothek*, no. 18, 1919, p. 14—41). Fibulele mai timpurii (de schemă Latène I sau II timpurie) descoperite izolat la Cucuteni, Trusești, Davideni etc. aparțin unor tipuri despre care nu se știe încă precis dacă au fost sau nu asimilate în cultura germanică, dar prezența lor în Moldova nu se poate explica mai bine altfel decît prin cele mai vechi imigrări bastarne (sec. III—II î.e.n.). În legătură cu elementele celtice descoperite în Moldova și semnificația lor, vezi observațiile pertinente ale lui A. Laszlo, *Elemente keltischen Ursprung in der dakisch-getischen Siedlung von Băiceni*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, Secț. III, Istorie, XV, 1969, I, în special p. 94—96.

⁵² Loc de descoperire probabil, Corni, jud. Botoșani. Același caracter germanic poate fi atribuit sabiei din mormîntul de la Răcătau; cf. J. Kostrzewski, *op. cit.*, p. 84 urm.

⁵³ S. Teodor, în *SCIV*, 20, 1969, I, p. 39—40. Tot aici este menționat un alt punct, inedit și necunoscut nouă: Poiana-Dulcești (Muz. Roman).

⁵⁴ Fragmente grafitate (tipul situlă), aflate între alte materiale din periegheze la Muzeul de Istorie a Moldovei.

⁵⁵ A. Laszlo, în *AM*, VI, 1969, p. 78; același, în *Analele științifice...*, p. 89—90 și fig. 1/1. Cf. și *supra* nota 22. În articolul din *Analele științifice...*, p. 91—92, autorul citat identifică ceramică celtică printre descoperirile lui Hubert Schmidt de la Cucuteni. După opinia noastră aceste identificări sînt îndoielnice, ceramica lucrată la roată pîrînd să aparțină unui „nivel” prefeudal timpuriu (carpic sau Cerneahov), atestat de altfel prin două fibule din sec. III—IV î.e.n. (H. Schmidt, *Cucuteni*, 1932, p. 63 și pl. 30/19, 23), în timp ce strachina (Schmidt, pl. 24/5, Laszlo, fig. 2/6) este totuși, pare-se, cucuteniană. Prof. Ion Nestor, care a avut în mină la Muzeul din Berlin vasul discutat, ne-a confirmat această impresie.

⁵⁶ Fragment de situlă grafitată. Inf. Aurel Buzilă (Muzeul din Piatra Neamț), căruia îi mulțumesc și pe această cale.

⁵⁷ *SCIV*, II, 1951, p. 67. Informații suplimentare de la A. D. Alexandrescu.

⁵⁸ L. I. Krușelnitkaia, *Kel'tskij pamjatnik v Verhнем Podnestrov'e*, în *KS*, 105, 1965, p. 119—122.

⁵⁹ Vezi nota 57. Un alt mormînt de inhumatie, cu brățară tubulară de fier și cu un vas dacic, este citat mai recent în literatură ca provenind de la Ionășeni

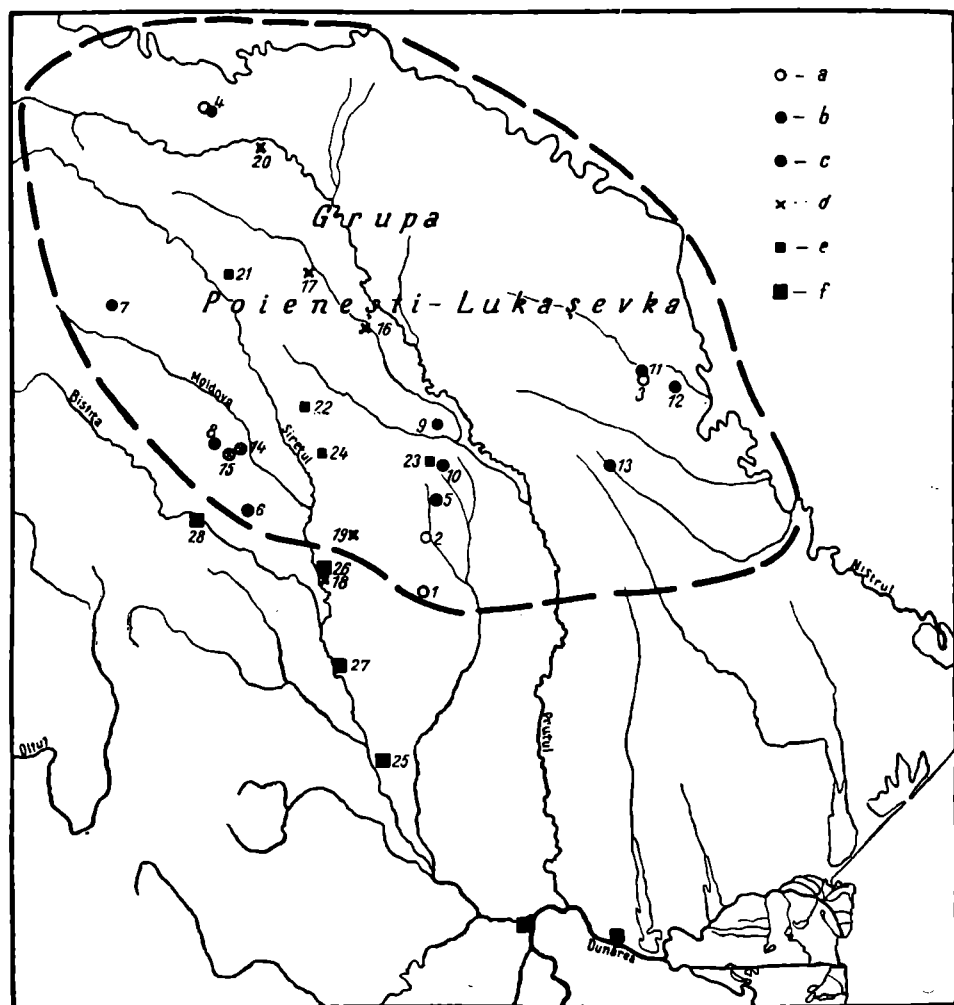

Fig. 4. — Răsăritul Daciei în secolele III—I î.e.n. Descoperiri citate în text (a — necropole Poienestii-Lukașevka, b — așezări Poienestii-Lukașevka, c — descoperiri germanice izolate, d — descoperiri de caracter celtic, e — așezări geto-dace în spațiul bastarn, f — cetăți-„dave” geto-dacice); 1. Poienestii, 2 Buhăiești, 3 Lukașevka, 4 Kruglik, 5 Borosești (Scînteia), 6 Ghelăiești, 7 Botoșana, 8 Tîrpești, 9 Șorogari-Iași, 10 Lunca Ciurii, 11 Lukașevka II, 12 Brănești, 13 Ulma, 14 Davideni, 15 Țibucani, 16 Glăvănești, 17 Ionășeni, 18 Negri, 19 Oniceni, 20 Horodiștea, 21 Medeleni-Cucorăni, 22 Bălteni, 23 Dumbrava-Iași, 24 Hăbășești, 25 Poiana, 26 Bradu, 27 Răcățau, 28 Bîtea Doamnei.

brățării fragmentare cu ove de la Horodiștea⁶⁰ și vom presupune că grupele germanice au putut antrena în drumul lor spre ținuturile noastre, fie din Silezia, fie din Polonia Mică, unele elemente celtice, aceasta nu poate constitui un temei pentru modificarea tabloului etnic schițat mai sus.

De la a observa o firavă prezență celtică pînă la a vorbi de un rol istoric, cultural al acestora în Dacia răsăriteană sau la a folosi formula echivocă de „celto-bastarni”, este o distanță pe care documentele arheologice de care dispunem nu ne permit să o escamotăm. Un motiv serios pentru ca ipoteza, recent reluată⁶¹, a originii celtice a monetăriei „barbare” din Dacia să ni se pară, cel puțin în cazul Moldovei și al așa numitului „tip moldovean” al acestor monede, foarte greu, dacă nu imposibil de admis.

În afara obiectelor celtice amintite aici și despre care putem fi siguri că au venit dinspre nord-vest, urmînd drumul de-a lungul Carpaților, o descoperire mai nouă ne atrage atenția și asupra posibilității ca astfel de obiecte să provină de la celții din bazinul carpatic și al Dunării mijlocii. Este vorba de depozitul de obiecte de fier de la Negri, jud. Bacău⁶², a cărui proveniență celtică, ca și datarea către sfîrșitul Latèneului mijlociu (Latène C — Krämer), cu alte cuvinte după mijlocul secolului II î.e.n., sînt în afara oricărui dubiu⁶³. Cu excepția pieselor de la Iwanowice (sudul Poloniei), celelalte analogii apropiate ale lanțurilor de centură aplatizate (gedellte Panzerkette) de la Negri se află răspîndite în bazinul Dunării mijlocii⁶⁴, indicînd că atelierele care le-au produs se aflau undeva în această zonă. Cum depozitul amintit a ajuns în

(jud. Botoșani); cf. A. Laszlo, în *Analele științifice...*, p. 93.

⁶⁰ Em. Zaharia, N. Zaharia, în *AM*, VII, 1970. Piese analoage, apropiate de brățara de la Horodiștea au fost descoperite atît în Polonia Mică (Z. Wozniak, în *Materiały archeologiczne*, 2, 1960, p. 225 urm.) cît și în Silezia (M. Jahn, *Die Kelten in Schlesien*, 1931, p. 40 urm. și fig. 42—43 și pl. III—IV), ceea ce face ca filiera nord-carpatică de vehiculare a antichităților celtice spre Moldova să poată fi avută în vedere și în acest caz.

⁶¹ C. Preda, comunicare prezentată în plenul Institutului de Arheologie din București în noiembrie 1969, precum și, într-o formă ușor modificată, la *Conferința de la Craiova* (decembrie 1969); idem, *Monedele geto-dacilor*, rezumatul tezei de doctorat, București, 1970, în special p. 10—11 și 28—29.

⁶² Iulian Antonescu, *Depozitul de obiecte de fier din comuna Negri — Bacău și implicațiile sale istorice*, în *Carpica*, I, 1968, p. 189—197; Cf., M. Babeș, în *Archeologické Rozhledy* XXII, 1970, 5, p. 608.

⁶³ Lanțurile de centură aplatizate, de felul celor descoperite la Negri, datează din perioada de început a oppidum-ului celtic de la Manching, perioadă definită de către prof. W. Krämer ca Latène C, și plasată între Latène B2 și D; cf. W. Krämer, *Manching II*, în *Germania*, 40, 1962, 2, p. 305—308.

⁶⁴ J. Filip, *Keltové ve střední Evropě*, 1956, p. 533—534. Savantul ceh fixează chiar un moment al lanțurilor de centură aplatizate în cadrul fazei tirzii a orizontului Dux (*Ibidem*, p. 540).

mijlocul Moldovei, foarte probabil, pe cale comercială, cele 314 bare semifabricate — reprezentând cca. 275 kg. fier — care îi aparțin, ne indică una din sursele, dacă nu principală, de aprovizionare cu materie primă a fierarilor daci, și poate și a celor bastarni⁶⁵.

*

Explicația faptului că după mijlocul sec. I. î.e.n., deși au fost menționați în continuare de izvoare, bastarnii au jucat un rol din ce în ce mai puțin important în evenimentele de la Dunărea de jos, nu este greu de găsit, chiar dacă ea nu reiese, în chip direct, din relatările istoricilor antici. După cum am mai arătat, este vorba de revirimentul geto-dacic de sub conducerea lui Burebista, despre care Strabo scria că „în câțiva ani a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine”. Așa cum i-a învins pe celtii din apus, tot așa va fi acționat Burebista contra bastarnilor, care ocupau ținuturile de răsărit ale Daciei și se interpuneau intențiilor sale de a stăpîni cetățile grecești din Pontul stîng.

Din fericire, lacuna izvoarelor scrise poate fi parțial suplinită de evidența faptelor arheologice, care ne arată că, începînd din această perioadă, bastarnii nu au mai locuit în spațiul geto-dacic⁶⁶. Înfrînti decisiv de daci (de notat aici că o mare parte a ceramicii din așezările bastarne este puternic arsă secundar, foarte probabil în incendii), ținută la distanță cu mijloace politice și militare superioare de către Imperiul roman în expansiune, ei s-au concentrat spre nord-est, pe teritoriul Ucrainei, unde urmele lor materiale datînd din primele secole ale erei noastre sînt cunoscute sub aspectul tîrziu al culturii Zarubintî.

Evenimentele încheiate cu victoria lui Crassus și cu moartea „regelui” bastarn Deldo pe cîmpul de luptă au reprezentat o ultimă zvîcnire, o ultimă încercare a bastarnilor de a se menține pe primul plan al istoriei regionale. De aici înainte, de-a lungul unei perioade în care hegemonia lumii „barbare” de la nord de Dunărea de jos a aparținut, pe rînd, dacilor, sarmaților, carpilor și goților, participarea bastarnă la evenimentele ce au reținut atenția istoricilor romani este pasageră și lipsită de importanță.

⁶⁵ Negri se află imediat la sud de granița grupei Poienești-Lukașevka, în mediul dacic deci. Din aceeași zonă, mai precis de la Onicenii, jud. Neamț provin 19 bare de fier semifabricate, care au ajuns la 1839 în colecțiile Muzeului de istorie naturală din Iași. Pe baza analogiei cu barele de la Negri, depozitul de la Onicenii poate fi datat în a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n. și interpretat ca fiind de origine celtică. Cf. M. Babeș, în *Archeologické Rozhledy*, XXII, 1970, 5, p. 608.

⁶⁶ Singura, pentru moment, descoperire bastarnă care trebuie datată după mijlocul secolului I î.e.n., mai precis la sfîrșitul acestui secol sau în primii ani ai erei noi, este mormîntul de la Răcățău (A. Vulpe, V. Căpitanu, *op. cit.*). Fiind vorba de o descoperire absolut izolată, constatarea retragerii bastarnilor de pe teritoriul Moldovei începînd cu vremea lui Burebista nu poate fi, în esență, contestată.

În toți acești ani, atunci cînd mai sînt menționați, bastarnii apar în aceeași tabără cudacii, desigur în subordinea lor, aliați în fața pericolului crescînd al expansiunii romane. Faptul că M. Licinius Crassus, după înfrîngerea lui Deldo, a continuat războiul contra regilor getodaci din Dobrogea, Dapyx și Zyraxes, dovedește că aceștia fuseseră aliați cu bastarnii. De altfel, după cum relatează Dio Cassius⁶⁷, în reședința lui Zyraxes de la Genucla se aflau steagurile luate de bastarni de la Antonius Hybrida, în lupta din fața Histriei. Epitaful de la Tibur⁶⁸, îi amintește din nou pe daci și bastarni în aceeași tabără, de astă dată, în poziția de „barbari” aduși la ascultare de către energicul guvernator Tiberius Plautius Silvanus Aelianus, pentru ca nu peste mulți ani o inscripție de la Tiatera (Licia)⁶⁹ să vorbească despre distrugerile bastarnilor, îndemnîndu-ne să presupunem că aceștia au participat, alături de costoboci, la pustiitorul atac din anul 170 e.n.

Dacă ar fi să credem spusele Istoriei auguste, în anul 282 e.n. împăratul Probus ar fi învins definitiv pe bastarni, mutînd, cu această ocazie, o sută de mii dintre ei în dreapta Dunării. Aceasta este ultima relatare despre bastarni, a cărei veridicitate, îndoielnică după părerea noastră, va trebui să fie probată, înainte de toate, pe cale arheologică.

Dispariția bastarnilor din scena istorică reprezintă o problemă complicată, a cărei rezolvare presupune o strînsă colaborare între specialiștii epocii Latene și cei ai începutului migrațiilor. Va fi început asimilarea lor încă de pe teritoriul Daciei? E greu de spus, deși unele elemente germanice din aspectul Lipița și-ar putea afla, și în acest fel, explicația. Ceea ce este aproape sigur, este că dizolvarea etnosului bastarn era ireversibil încheiată în perioada în care, pe întinsul spațiu dintre Dunăre și Nipru, s-a constituit pe deplin cultura Cerneahov — Sîntana de Mureș.

*

Bastarnii constituie ultima prezență străină pe teritoriul Daciei preromane. Cauzele care i-au adus aici au ținut, fără îndoială, de împrejurările naturale adverse ale nordului, de creșterea populației, de frământările generate de noi structurări sociale ca și de presiunea pe care unele triburi înrudite dinspre nord au exercitat-o asupra lor.

Practicînd cultivarea plantelor și, în special, un anumit tip, stabil, de creștere a animalelor, bastarnii nu s-au suprapus peste autohtoni ca o pătură parazitară, prădalnică, ci s-au așezat statornic, s-au integrat treptat în peisajul economic-social și etnic al Europei răsăritene, s-au „autohtonizat”. În acest fel, prezența bastarnă, ca și a altor

⁶⁷ Dio Cassius, *Ist. rom.*, LI, 26, 5.

⁶⁸ *CIL*, XIV, 3608 (*ILS*, 986); cf. și D. M. Pippidi, *Contribuții...*, ed. II, p. 287—328.

⁶⁹ *IG*, IV, nr. 1920; cf. și A. von Premerstein, în *Klio*, 12, 1912, p. 165.

populații germanice mai târziu, se deosebește net, esențial de migrațiile populațiilor nomade de felul sarmaților, hunilor sau avarilor, ale căror urmări negative asupra dezvoltării societății autohtone au fost mai grave și mai durabile.

LES DACES ET LES BASTARNES

RÉSUMÉ

Les relations qui se sont développées entre la population autochtone et les tribus bastarnes, immigrées depuis le IIIe siècle av. n.e. dans l'aire s'étendant à l'est des Carpates, ont été reflétées par les sources écrites d'une manière tout à fait insuffisante (notes 1—4). Voilà pourquoi l'auteur s'est décidé à aborder ce sujet surtout à la lumière des découvertes archéologiques, dont le nombre et l'importance ont connu un accroissement remarquable les dernières années. Deux décennies après les fouilles de Poienestî, grâce aux contributions des archéologues roumains, soviétiques et allemands (notes 5—6) et à part les divergences d'opinion qu'on ne saurait minimiser, on accepte généralement que le groupe Poienestî-Lukasevka représente le reflet de la présence d'une population allogène dans la Dacie orientale, plus précisément entre le Carpates et le Dniestr. L'idée de l'origine germanique, voire bastarne de cette civilisation, de même que sa datation depuis le fin du IIIe siècle av. n. e. et jusque vers le milieu du Ier siècle av. n.e. ont été renforcées par les dernières découvertes et recherches (notes 7—14).

La civilisation gëto-dace, que ce groupe bastarne a rencontrée, est aussi mieux connue que jadis (notes 15—17). On a ainsi constaté que les grandes places fortes gëto-daces (Stîncești, Cotnari, Moșna) ont été définitivement abandonnées à la fin du IIIe siècle av.n.e. très probablement à la suite de l'arrivée des Bastarnes. Une interruption a été constatée aussi dans les établissements de petites dimensions, mais là bientôt les habitants reviennent et, dans leur civilisation, ils adoptent les éléments germaniques (Cucorăni-Medeleni, Băiceni; notes 18—22). De l'autre côté, dans les établissements des nouveaux venus, spécialement dans la céramique, on peut remarquer la présence des éléments gëto-daces. Ce mélange est pourtant limité et par conséquent, pendant toute la période on peut faire la distinction entre les établissements germaniques (Borosești³¹, fig. 1 et 2, Gheleşti³², fig. 3, Șorogari³³, Botoșana³⁴, Brănești³⁵, Ulma³⁶, Lunca Ciurii³⁷, Lukasevka I³⁸) et les établissements gëto-daces (Băiceni³⁹, Cucorăni-Medeleni⁴¹, Hăbășești⁴²). Pour l'instant nous ne connaissons que des nécropoles exclusivement germaniques, telles que Poienestî⁴⁴ et Lukasevka⁴⁵, mais tôt ou tard vont apparaître aussi des tombeaux gëto-daces ou même mixtes.

Il s'agit donc de deux civilisations différentes qui se sont influencées réciproquement. Pour les Gëto-Daces du territoire bastarne cela a signifié un isolement et un retard culturel évident par rapport aux Daces „libres”, dont la riche civilisation du Latène tardif est admirablement illustrée par les découvertes des „oppida” (davae, en dace) de Bitca Doamnei⁴⁶, Bradu⁴⁷ et Răcățiu⁴⁸. Ceux-ci ne représentent pas seulement des centres économiques, mais aussi des places fortes, dont les origines s'expliquent par la proximité dangereuse des Bastarnes.

Par l'intercession des Bastarnes, la Dacie orientale est arrivée en contact avec la civilisation Latène proprement-dite. Il s'agit surtout du fait que la civilisation ger-

manique préromaine a emprunté des Celtes beaucoup d'éléments, tels les fibules⁵¹, les armes⁵² etc. Il est possible aussi que les Bastarnes aient amené en Moldavie des petits groupes celtiques, qu'ils ont rencontrés en Silesie ou bien en Petite Pologne. De cette manière on peut interpréter les découvertes, pourtant peu nombreuses et isolées, de la céramique celtique (notes 53—58), mais cela ne signifie nullement que les Celtes ont joué un rôle quelconque dans le tableau ethnique de la Dacie orientale et non plus que les Bastarnes auraient été des Celtes. Le dépôt de Negri, contenant des barres semifabriquées en fer (environ 275 kg) et des chaînes aplaties utilisées comme ceintures (gedellte Panzerkette), nous indique que les habitants de la Moldavie ont eu au IIe siècle av.n.e. des importantes relations aussi avec les Celtes de la Transylvanie et du Danube moyen.

La fin de la présence bastarne entre les Carpates et le Dniestr est généralement mise en liaison avec l'explosion démographique et politique, que les Géo-Daces ont connue vers le milieu du Ier siècle av. n. e., sous Burebistas. Le tableau archéologique confirme que depuis cette période les Bastarnes n'habitaient plus ici. A l'époque romaine (I—IIe siècles de n.e.) leurs traces sont encore constatées en Ukraine (civilisation de Zarubincy). Pendant une époque où l'hégémonie du monde „barbare” a été détenue tour à tour par les Daces, les Sarmates, les Carpes et les Goths, la participation des Bastarnes aux événements qui ont retenu l'attention des historiens romains est passagère et dépourvue d'importance.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Poterie germanique (1—15), géto-dace (16—17) et une anse d'amphore de Rhodes (18) de la fosse A, s.I, 1968 à Borosești, district de Jassy.
- Fig. 2. — Poterie germanique de la fosse A, s. II, 1968, à Borosești.
- Fig. 3. — Poterie germanique (1—15), géto-dace (18) et fusaiole du fond de cabane A, s. III, 1969 à Ghelăiești, district de Neamț.
- Fig. 4. — L'est de la Dacie aux IIIe e — Ier siècles av. n. e. Découvertes citées dans le texte (a — nécropoles Poieniști-Lukasevka, b — établissements Poieniști-Lukasevka, c — découvertes germaniques isolées, d — découvertes de caractère celtique, e — établissements géto-daces dans l'espace bastarne, f — places fortes „davae” géto-daces): 1 Poieniști, 2 Buhăiești, 3 Lukasevka, 4 Kruglik, 5 Borosești (Scinteia), 6 Ghelăiești, 7 Botoșana, 8 Tîrpești, 9 Șorogari-Jassy, 10 Lunca Ciurii, 11 Lukasevka II, 12 Brănești, 13 Ulma, 14 Davideni, 15 Țibucani, 16 Glăvănești, 17 Ionășeni, 18 Negri, 19 Oniceni, 20 Horodiștea, 21 Cucorâni-Medeleni, 22 Băiceni, 23 Dumbrava-Jassy, 24 Hăbășești, 25 Poiana, 26 Bradu, 27 Răcățâu, 28 Bîtea Doamnei.